

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/komunikaty/177153,TEKST-AUDIO-42-lata-temu-odslonieto-pomnik-Stefana-Starzynskiego-w-Ogrodzie-Sask.html>
20.04.2024, 00:44

[TEKST + AUDIO] 42. lata temu odsłonięto pomnik Stefana Starzyńskiego w Ogrodzie Saskim w Warszawie

Data publikacji 16.01.2023

Pomnik w Ogrodzie Saskim upamiętniał prezydenta Warszawy, odważnie kierującego obroną miasta we wrześniu 1939 r. Monument został zaprojektowany przez Ludwikę Kraskowską-Nitschową - polską rzeźbiarkę, która osobiście знаła prezydenta. Pomnik ustawiono 18 grudnia 1980 r., zaś odsłonięcia dokonano 16 stycznia 1981 w ramach obchodów 36. rocznicy „wyzwolenia” Warszawy. Jako cokołu użyto bloku betonowego pochodzącego ze zniszczonego przez Niemców pałacu Brühla. We wrześniu 2008 r. pomnik został przeniesiony do Szkoły Podstawowej nr 143 im. Stefana Starzyńskiego, gdzie znajduje się do dziś.

Stefan Starzyński urodził się 19 sierpnia 1893 r. w Warszawie. Dzieciństwo spędził jednak w Łowiczu, gdzie uczęszczał do szkoły. Do Warszawy powrócił w 1905 r. i tu ukończył szkołę średnią i wyższą. Studiował ekonomię na Wyższych Kursach Handlowych im. Augusta Zielińskiego. Podczas studiów związał się z ruchem strzeleckim. W okresie I wojny światowej służył w Legionach Polskich, należał także do Polskiej Organizacji Wojskowej.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości zaangażował się czynnie w życie publiczne, pełniąc służbę w administracji rządowej. W latach 1929–1932 był wiceministrem skarbu w rządzie Aleksandra Prystora. W sierpniu 1934 r. został komisarycznym prezydentem Warszawy. Podczas sprawowania tej funkcji przyświecała mu idea uczynienia ze stolicy

Stefan Starzyński fot. Archiwum IPN

miasta pięknego – „Paryża Północy”.

Przygotował i realizował wieloletni program rozwoju Warszawy. Dbał o estetykę miasta.

Przez mieszkańców Warszawy stawiany był za wzór służby publicznej.

Pamiętnego września 1939 r. prezydent Warszawy Stefan Starzyński nie opuścił Kraju, jak uczyniło to wielu wysokich rangą urzędników państwowych. Pozostał w Warszawie, stając się współorganizatorem obrony miasta przed inwazją niemiecką. Jego przemówienia, nadawane przez radio podczas oblężenia Warszawy podnosiły mieszkańców miasta na duchu. Pamiętne stało się zwłaszcza jego ostatnie przemówienie, w którym mówił o wielkości Warszawy podczas września 1939 r.:

*Chciałem, by Warszawa była wielka.
Wierzyłem, że wielką będzie. Ja i
moi współpracownicy kreśliłem
plany, robiliśmy szkice wielkiej
Warszawy przyszłości. I Warszawa
jest wielka. Prędzej to nastąpiło, niż
przypuszczaliśmy. Nie za lat
pięćdziesiąt, nie za sto, lecz dziś
widzę wielką Warszawę. Gdy teraz
do Was mówię, widzę ją przez okna
w całej wielkości i chwale, otoczoną
kłębamii dymu, rozczwienioną
płomieniami ognia, wspaniałą,
niezniszczalną, wielką, walczącą
Warszawę. I choć tam, gdzie miały
być wspaniałe sierocińce – gruzy
leżą, choć tam, gdzie miały być
parki – dziś są barykady gęsto
trupami pokryte, choć płoną nasze
biblioteki, choć palą się szpitale –
nie za lat pięćdziesiąt, nie za sto,
lecz dziś Warszawa broniąca honoru
Polski jest u szczytu swej wielkości i
chwały.*

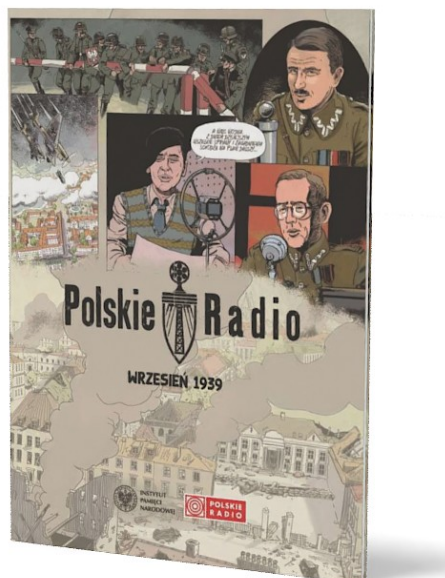
26 października 1939 r. prezydent Warszawy Stefan Starzyński został zabrany ze swego gabinetu na ratuszu przez funkcjonariuszy gestapo i osadzony na Pawiaku. Przebywał tam do świąt Bożego Narodzenia. W przeddzień świąt został z Pawiaka wywieziony. Od tej pory wszelki ślad po prezydencie zaginął. Należy sądzić, że został rozstrzelany w Palmirach, w jednej z egzekucji, przeprowadzanych wówczas „tak, aby nic nie dotarło do publicznej wiadomości”.

Po zakończeniu II wojny światowej komuniści nie chcieli uhonorować bohaterskiego prezydenta Warszawy, przede wszystkim dlatego, że był zadeklarowanym piłsudczykiem i przedstawicielem obozu sanacyjnego w II Rzeczypospolitej. Pomimo tego Warszawiacy nie zapomnieli o swoim prezydencie. Ludwika Nitschowa projekt pomnika przygotowała już na początku lat 60., jednak postawa władz komunistycznych wciąż nie pozwalała na postawienie pomnika.

Dopiero 18 grudnia 1980 r. w Ogrodzie Saskim symbolicznie ustawiono pomnik, zaś odsłonięcia dokonano trzy tygodnie później -16 stycznia 1981 r., bez większych uroczystości, co spowodowało rozczarowanie wśród Warszawiaków. Obecnie pomnik stoi przy Szkole Podstawowej nr 143 im. Stefana Starzyńskiego.

Symboliczny grób prezydenta Warszawy znajduje się na Cmentarzu Powązkowskim. W Łowiczu jego imieniem nazwano osiedle mieszkaniowe i ulicę.

W 2022 r. IPN wydał komiks pt. „Polskie Radio. Wrzesień 39” autorstwa Jana Madejskiego, Sławomira Czuby, Macieja Czaplickiego, Romana Kucharskiego. Komiks ukazuje obronę Warszawy we wrześniu 1939 r. przez pryzmat pracy radiowców. Ta ochotnicza ekipa pozostała w walczącym mieście i starała się przekazywać informacje o sytuacji wojennej, odpowiadać na potrzeby mieszkańców, służyć radą, podtrzymywać na duchu. Publikacja upamiętnia postawy radiowców i pokazuje historię poszukiwania nagrań, które stanowią niezwykle element dziedzictwa narodowego.

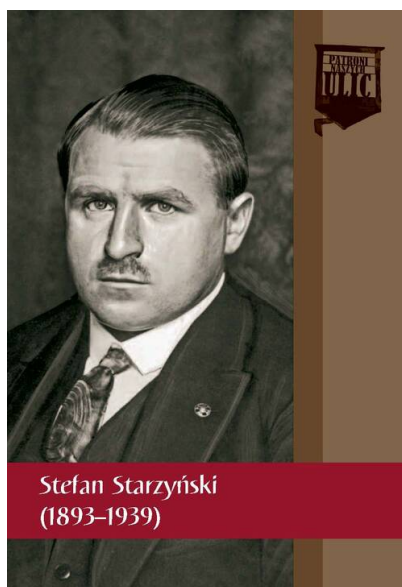

16 lutego 2018 r., w Domu Sztuki na Ursynowie, odbył się pokaz premierowy filmu w reżyserii Hanny Zofii Etemadi „Stefan Starzyński - śledztwo umorzono”. Fabularyzowany dokument przedstawia dwa spojrzenia na okoliczności i przyczyny śmierci prezydenta Warszawy Stefana Starzyńskiego: ustalenia Instytutu Pamięi Narodowej, że bohaterski

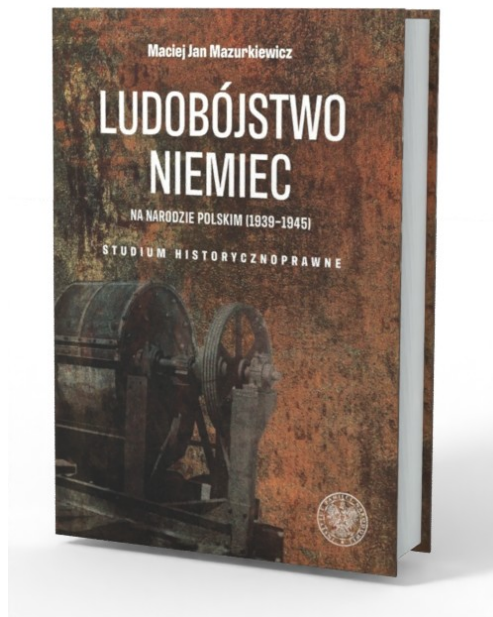
prezydent Warszawy został zamordowany pod koniec 1939 roku w stolicy lub jej okolicach oraz wersję o uwięzieniu i śmierci prezydenta Stefana Starzyńskiego w obozie koncentracyjnym w Dachau. Reżyser prezentuje również najnowsze badania historyków na ten temat od czasu umorzenia śledztwa w 2014 roku. Film powstał przy wsparciu Instytutu Pamięci Narodowej, Muzeum Historii Polski w ramach programu „Patriotyzm Jutra”, Domu Spotkań z Historią. Producentem jest Stowarzyszenie Kulturalne „Blżej Tradycji i Kultury”.

W 2015 r. IPN wydał broszurę, z serii „Patroni naszych ulic”, pt. „Stefan Starzyński 1893–1939” autorstwa Rafała Brodackiego. [Broszura jest dostępna na naszej stronie.](#)

W 2021 r. IPN wydał książkę pt. „Ludobójstwo Niemiec na narodzie polskim (1939–1945). Studium historycznoprawne” autora Macieja J. Mazurkiewicza. Publikacja ma za zadanie zainicjować w kraju i za granicą dyskusję (nie tylko) akademicką o zagładzie Polaków i uwrażliwiać na los narodu polskiego w latach okupacji. Lektura ta, przekazana do rąk Czytelników, krok po kroku wyjaśnia, jak doszło do jednego z największych, choć dotąd nienazwanych ludobójstw XX w. [Książka dostępna jest w naszych księgarniach stacjonarnie lub online.](#)

Zachęcamy również do przeczytania artykułów naukowych i innych materiałów znajdujących się w portalu przystanekhistoria, które są poświęcone osobie Stefana Starzyńskiego:

- Marek Gałęzowski, [Agresja Niemiec i ZSRS na Polskę we wrześniu 1939 roku](#)
- Włodzimierz Suleja, [Wrzesień 1939 roku](#)
- Piotr Rogowski, [Zbrodnia w Ogrodach Sejmowych](#)

[AUDIO] Ewa Wójcicka z Archiwum IPN opowiada o Stefanie Starzyńskim

Kontakt dla mediów:

Rzecznik Prasowy - Dyrektor Biura:

dr Rafał Leśkiewicz

tel. 602 322 362

rzecznik@ipn.gov.pl

**INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ**

PLIKI DO POBRANIA

[Ewa Wójcicka z Archiwum IPN opowiada o Stefanie Starzyńskim \(wav, 23.24 MB\) 16.01.2023 13:14](#)

[Ewa Wójcicka z Archiwum IPN opowiada o Stefanie Starzyńskim \(mp3, 2.11 MB\) 16.01.2023 13:14](#)